

Наукові перспективи
Видавнича група

СУСПІЛЬСТВО ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ

№5(5)2024

*Тернопільський національний медичний
університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України*

Видавнича група «Наукові перспективи»

*Всеукраїнська Асамблея докторів наук з
державного управління*

Християнська академія педагогічних наук України

«Суспільство та національні інтереси»

№ 5(5) 2024

Київ – 2024

*Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical
University*

Publishing Group "Scientific Prospects"

*All-Ukrainian Assembly of Doctors of Science in Public
Administration*

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

«Society and national interests»

№ 5(5) 2024

Kyiv – 2024

- Кривохижа А.М., Маркіна В.В.** 288
ТРАДИЦІЙНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КОСТЮМ У КОНТЕКСТІ НАРОДНОГО ТАНЦЮ ЯК ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ВИЯВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
- Лалак Н.В., Фенчак Л.М.** 298
ЗАКЛАД ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ: КУЛЬТУРА ІНКЛЮЗИВНОСТІ
- Паскаль О.В.** 308
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОГО РИЗИКУ ТА НЕСТАБІЛЬНОСТІ
- Петренко М.В.** 321
АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ
- Поліщук Н.М., Дудник І.О.** 330
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО СПОРТИВНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИ
- Рень Госі, Гречаник Н.І.** 340
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПРОФЕСІЙНИХ КОЛЕДЖІВ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ: РОЗРОБЛЕНІСТЬ ПРОБЛЕМИ
- Савицька І.М.** 360
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СВІТОГЛЯДУ СТУДЕНТІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ В УНІВЕРСИТЕТАХ НАУК ПРО ЖИТТЯ
- Салига Н.М., Максименко Н.Б., Єгорова І.В.** 375
ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
- Соснова М.А.** 386
АНАЛІЗ СТАНУ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 373.091.21:376:316.4.051

[https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-5\(5\)-298-307](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-5(5)-298-307)

Лалак Наталія Володимирівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 29, м. Мукачево, тел.: (050) 944-35-01, <https://orcid.org/0000-0003-2613-3541>

Фенчак Любов Михайлівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 29, м. Мукачево, тел.: (066) 033-98-24, <https://orcid.org/0000-0002-3960-8959>

ЗАКЛАД ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ: КУЛЬТУРА ІНКЛЮЗИВНОСТІ

Анотація. У статті порушено актуальну проблему організації інклюзивного освітнього середовища, оскільки сьогодні в Україні спостерігається комплексний процес переходу до надання якісних освітніх послуг дітям з особливими потребами шляхом організації їх навчання в ЗЗСО. Уточнено термінологічне поле дослідження та розкрито особливості удосконалення роботи команди психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в сучасному ЗЗСО на засадах культури інклюзивності. Зазначено, що серед основних складових навчального закладу, який розвиває інклюзивне середовище є формування інклюзивної культури. У питанні формування культури інклюзивності в закладі освіти передусім варто подбати про середовище, в якому сповідується повага до різноманітності (повага до різності фізичної, і до різноманітності поглядів і думок, культурного, історичного та релігійного досвіду, а також особливостей прояву особистості). Наголошено, що діти, які на деякий час не мали доступу до освітнього процесу через хворобу, війну чи інші причини – всі вони є дітьми з особливими освітніми потребами, яким необхідна увага і підтримка в інтеграції у шкільному середовищі. Алгоритм психолого-педагогічного супроводу таких дітей має ґрунтуватися на засадах командної роботи і реалізовуватися в чітких послідовних кроках, які передбачають відповідальну позицію учасників команди та їхню фахову компетентність щодо створення інклюзивного освітнього простору та застосування інклюзивних технологій, а зміст координації команди супроводу має повністю корелювати із завданнями управління навчальним закладом. Закцентовано увагу на вивченні та

впровадженні міжнародного досвіду у роботі з дітьми з ОПП, що допомагає покращити якість надання освітніх послуг у сучасних ЗЗСО України.

Ключові слова: ЗЗСО, інклюзія, команда психолого-педагогічного супроводу, особливості організації, інклюзивна компетентність, терпимість, толерантність.

Lalak Natalia Volodymyrivna candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Primary Education, Mukachevo State University, St. Uzhhorodska, 29, Mukachevo, tel.:(050) 944-35-01, <https://orcid.org/0000-0003-2613-3541>

Fenchak Lyubov Mykhaylivna candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Primary Education, Mukachevo State University, St. Uzhhorodska, 29, Mukachevo, tel.:(066) 033-98-24, <https://orcid.org/0000-0002-3960-8959>

A GENERAL SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTION IN THE CONTEXT OF NOWADAYS: CULTURE OF INCLUSIVENESS

Abstract. The authors of the article have raised the urgent problem of organizing an inclusive educational environment, since today in Ukraine there is a complex process of transition to the provision of quality educational services to children with special needs through the organization of their education in general secondary schools. The terminological field of the research has been clarified and the peculiarities of improving the work of the team of psychological and pedagogical support of children with special educational needs in modern general educational institutions on the basis of a culture of inclusiveness have been revealed. It has been noted that one of the main components of an educational institution that develops an inclusive environment is the formation of an inclusive culture. In the matter of forming a culture of inclusiveness in an educational institution, first of all, it is necessary to take care of the environment in which respect for diversity is professed (respect for physical diversity, and for diversity of views and opinions, cultural, historical and religious experience, as well as personality traits). It has been emphasized that children who have not had access to the educational process for some time due to illness, war or other reasons are all children with special educational needs who need attention and support in integrating into the school environment. The algorithm of psychological and pedagogical support for such children should be based on the principles of teamwork and implemented in clear sequential steps that provide for the responsible position of team members and their professional competence in creating an inclusive educational space and using

inclusive technologies, and the content of coordination of the support team should be fully correlated with the tasks of managing the educational institution. Attention has been focused on the exploration and implementation of international experience in working with children with SEN, which helps to improve the quality of educational services in modern general educational institutions of Ukraine.

Keywords: general secondary educational institutions, inclusion, psychological and pedagogical support team, organization features, inclusive competence, patience, tolerance.

Актуальність дослідження. Система освіти України знаходиться під впливом міжнародних процесів, що розгортаються в умовах демократизації та євроінтеграції держави, забезпечуючи право дітей з особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, соціалізацію та самореалізацію в суспільстві.

Протягом останніх років інклюзія суттєво проникла в заклади освіти. Втім, повномасштабна війна внесла свої корективи. Наші діти залишились без домівок, сотні шкіл зруйновано, учні проживають у різних регіонах України, у різних країнах, в умовах тимчасового притулку. Дефініцію «з особливими освітніми потребами» у її широкому розумінні можна застосувати для більшості учнів. Війна змусила освітян думати і діяти інакше, адже здобувачів освіти, яким потрібна особлива увага і підтримка, стає дедалі більше, а часу на пошуки рішень – обмаль [4; 6].

Зважаючи на те, що значну частину свого часу учні проводять саме у навчальному закладі, виникає нагальна потреба не тільки у задоволенні базових життєвих потреб, а й у формуванні необхідних навичок для конструктивної, здорової взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Сьогодні школа має дуже швидко пристосовуватися до індивідуальних потреб дітей та адаптовувати свою діяльність до викликів пов'язаних із безпекою, воєнним станом, вимушеним переміщенням громадян на безпечні території, руйнуваннями інфраструктури тощо. Війна – той час, коли від декларацій потрібно переходити до практики, зокрема, і у питанні створення інклюзивного освітнього середовища. Діти травмовані досвідом війни, діти, які опинились у складних життєвих обставинах, діти з інвалідністю, які по-різному адаптуються та інтегруються у шкільне середовище, діти, які на деякий час не мали доступу до освітнього процесу через хворобу, війну чи інші причини – всі вони є дітьми з особливими освітніми потребами, яким необхідна увага і підтримка в інтеграції у шкільному середовищі [10].

Відповідно зростають вимоги до сучасних закладів загальної середньої освіти, до рівня фахової компетентності керівників, педагогів, як провідних суб'єктів освітньої діяльності, які в умовах інклюзії забезпечують реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії розвитку здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації інклюзивного навчання в закладах освіти регламентовано низкою державних документів, зокрема: Законом України «Про освіту» (2017), Постановами Кабінету Міністрів України («Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти», «Про внесення змін до порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах»), Концепцією «Нова українська школа» (2016), Державним стандартом початкової освіти (2018), Концепцією інклюзивної освіти (2010) тощо.

Теоретичні та практичні аспекти організації інклюзивного навчання у вітчизняних закладах освіти, формування інклюзивної компетентності у членів команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП досліджували: Л. Бабенко, Л. Даниленко, І. Демченко, Кас'яненко О. М., А. Колупаєва, В. Синьов, З. Шевців. Науковці В. Бабич, Ю. Бойчук, О. Бородіна, А. Галімов, І. Хафізулліна. Крім того, сутність поняття «інклюзивна компетентність» витлумачена у працях Т. Бондар, С. Максимюк, І. Хафізулліної, М. Чайковського, З. Шевців.

Варто зазначити, що у сучасних вітчизняних навчально-методичних розробках висвітлюються питання, пов'язані з командою психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП, удосконаленням рівня її функціонування та вимог до представників адміністрації, які мають керувати діяльністю команди й оцінювати її результативність. Однак основні орієнтири лишаються такими, що не враховують успішний міжнародний досвід та культуру інклюзивності.

Мета статті: уточнити термінологічне поле дослідження та розкрити особливості удосконалення роботи команди психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в сучасному ЗЗСО на засадах культури інклюзивності.

Результати дослідження. Цінними для нас є результати наукових доробок Т. Бондар, яка визнає інклюзію як необхідність перетворень у культурі, політиці, практиці шкіл для задоволення різних потреб окремих учнів. Для цього країна зобов'язується знищити бар'єри, що перешкоджають інклюзії. На її думку, мета інклюзії – допомогти педагогам використовувати потенціал різноманітності для збагачення освітнього процесу [1].

Вітчизняні дослідники Н. Софій та Ю. Найда інклюзивну освіту розуміють як систему освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання школярів з різними нозологіями в умовах ЗЗСО. Це процес, у якому школа намагається відповідати на потреби всіх учнів, вносячи необхідні зміни до навчальної програми та ресурсів, щоб забезпечити рівність можливостей усіх здобувачів освіти, незалежно від їхнього психофізичного стану [2].

У відповідності до Закону України «Про освіту» інклюзивне освітнє середовище – це сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей. У контексті дослідження інклюзивний заклад освіти ми розглядаємо як навчальний заклад, що забезпечує інклюзивну модель освіти через організацію системи освітніх послуг, зокрема, адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує існуючі в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання психолого-педагогічних послуг відповідно до різних потреб здобувачів освіти, створює позитивний мікроклімат в розвивальному середовищі.

У наукових доробках А. Колупаєвої знаходимо, що інклюзивна школа - це заклад освіти, який відкритий для навчання всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей [4]. Актуальним є уточнення дефініції «інклюзивна компетентність». Як показує практика, ключовим фактором сприяння інклюзивній освіті має бути відповідна підготовка педагогів для роботи з дітьми з особливими потребами. На сьогодні проблемним є питання щодо рівня сформованості інклюзивної компетентності у членів команди психолого-педагогічного супроводу.

Як відомо, оприлюднений у 2018 р. наказ МОН України «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» регламентує діяльність команди, визначає основні принципи, завдання і функції, а також порядок організації діяльності команди. За цим Положенням визначено, що загальне керівництво команди супроводу дітей з ООП має здійснювати адміністрація навчального закладу (директор / заступник директора в ЗЗСО і вихователь-методист в ЗДО). При цьому зміст «загального керівництва» має охоплювати: формування складу команди та розподіл функцій між її учасниками; призначення відповідальної особи щодо координації розроблення індивідуальної програми розвитку (ІПР); залучення фахівців для надання послуг дітям з ООП; контроль за виконанням завдань учасникам команди супроводу; головування на засіданні; оцінка діяльності педагогічних працівників, залучених до реалізації ІПР; моніторинг виконання ІПР та ін.

Нові орієнтири щодо розбудови сучасного освітнього середовища в Україні вимагають опори на міжнародні практики, які вже декілька десятиліть засвідчують можливість послідовного успішного навчання дітей з ООП у закладах освіти разом з однолітками. Надзвичайно цікавим для нас є досвід США. Порівняльний аналіз кадрового забезпечення інклюзивного навчання уможливив розуміння невідповідності наявної ситуації в українській освітній системі. Так, досі серед посад у закладі освіти нема жодної, яка б могла

компетентно опікуватися питанням впровадження психолого-педагогічного супроводу, натомість у США є спеціальний педагог (або вчитель спеціальної освіти) [3].

Головна місія команди – створення і впровадження індивідуальної освітньої програми. Команду супроводу називають «IEP-team», а засідання команди – «IEP meeting». Логіка роботи цієї команди визначає: колегіальне вивчення стану розвитку дитини й її актуальних потреб; розроблення IEP, де чітко виписано: над чим мають працювати всі разом у команді (а також – кожний учасник) для досягнення актуальних цілей; необхідні умови та засоби для якісного освітнього процесу дитини, план переходу на новий щабель освітнього процесу; реалізація ІПР з опорою на дані моніторингу, що здійснюють учасники команди та періодичного оцінювання динаміки розвитку дитини (що здійснює психолог) як підстави для формулювання нових цілей [8].

Враховуючи спрямованість освітньої політики в Україні на впровадження інклюзивного навчання в закладах освіти різних рівнів, на сьогоднішній час постає нагальна проблема підготовки фахівців для здійснення цього виду діяльності. Найбільше навантаження у процесі інклюзії припадає на членів команди психолого-педагогічного супроводу, оскільки саме вони мають враховувати у своїй діяльності низку важливих особливостей дітей з різними нозологіями. У цьому процесі особливої ваги набувають знання педагогічних закономірностей та принципів інклюзії, психологічних особливостей вікового та індивідуального розвитку дитини, її психологічних, фізіологічних та соціальних особливостей; уміння обирати оптимальні методи навчання і виховання; уміння створювати освітньо-розвивальне середовище; здатність здійснювати корекцію навчальних досягнень в умовах інклюзії тощо [7, 46].

Окреслимо деякі аспекти, які можуть бути актуальними для сучасних ЗЗСО, що мають намір налагодити ефективну діяльність команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП:

1. Визначити переваги інклюзивної практики. Зрозуміти, що інклюзія – це не обов'язок, який фахівці вимушені виконувати, а ресурс для створення яскравого, цікавого, розвивального для всіх освітнього середовища;
2. Відійти від формалізму, від відповідальності лише за звітність, від використання наявних формулярів та бездумного ставлення до представлених у нормативно-правових й методичних розробках орієнтирів. Кожна команда супроводу у межах своєї діяльності здатна здійснити певні доповнення до складу команди (пам'ятаймо, запорукою успіху є наявність справжнього координатора – учасника команди супроводу, який разом з іншими фахівцями й батьками проходить кожну сходинку супровідного процесу і розбирається у

сильних сторонах дитини, її потребах, формулює актуальні вимірювані цілі, знаходить на практиці шляхи впровадження визначених командою підходів, методів й засобів); до супровідної документації, передусім ІПР. Необхідними мають стати: чітко виписані цілі, які уможливають долання дитиною бар'єрів на шляху до якісної освіти для неї; алгоритм діяльності кожного учасника команди супроводу у напрямі їх досягнення; чіткі критерії, за якими вимірюється позитивна динаміка розвитку дитини як етап постановки нових цілей і нового порядку надання додаткових освітніх послуг, зміна їх балансу протягом року у залежності від нових потреб дитини.

3. Підвищити рівень фахової компетентності членів команди психолого-педагогічного супроводу. Учасники командного супроводу мають оволодіти інклюзивними технологіями і вміти узгоджено їх впроваджувати в освітній процес та володіти відповідним рівнем толерантності і терпимості. За результатами проведеного дослідження серед учителів початкових класів поняття «терпимість» характеризується як терпіння до різних релігійних світоглядних позицій, мов, національностей, а для толерантної людини важливими є такі риси, як розуміння іншого, чутливість, милосердя, відкритість до сприйняття, дружелюбність, демократичність, повага до іншого етносу. Важливо зазначити, що ми розрізняємо поняття «толерантність» і «терпимість». Толерантність розглядаємо як готовність постійно і з гідністю сприймати особистість, річ або подію, як витримку, примирення, тоді як терпимість – це моральне поняття, обов'язок особистості сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (в тому числі культурного), демократії та верховенства права [9, 31].

Серед основних складових навчального закладу, який розвиває інклюзивне середовище є формування інклюзивної культури. У питанні формування культури інклюзивності в закладі освіти передусім варто подбати про середовище, в якому сповідується повага до різноманітності. Це і про повагу до різності фізичної, і до різноманітності поглядів і думок, культурного, історичного та релігійного досвіду, а також особливостей прояву особистості.

Процес формування культури інклюзивності у сучасному ЗЗСО ми розглядаємо крізь призму поваги до особистості, поваги до культурного та релігійного досвіду, поваги до сім'ї, культивування відчуття приналежності до закладу, чутливість до емоційного стану дітей та педагогів, розуміння емоцій та вміння їх контролювати, зміст навчання, створення простору який не дискримінує, підтримка кожного/кожної, заохочення дітей нести відповідальність за власне навчання, заохочення допомагати іншим, коректні звертання та вживання висловів тощо [3].

На нашу думку, насамперед варто зацентувати увагу на повазі до особистості. Культура інклюзивності передбачає, що у школі поважають кожного, незалежно від особливостей її чи його фізичного та психоемоційного

розвитку. Така повага проявляється у пристосованості та гнучкості простору (кольори, зручні та функціональні пандуси, ліфти, меблі тощо). Повага до особистості культивується у середовищі, у якому проблемою є не дитина з ООП, яка не може, наприклад, пересуватись на колісному кріслі школою, а навпаки - проблемою є непристосованість, неготовність закладу надавати якісні освітні послуги такій дитині.

В умовах воєнного стану варто також звертати особливу увагу на дітей, які втратили через війну домівки чи близьких – адаптувати навчальний матеріал, щоб він не травмував дитину, до прикладу, коли вивчають теми «Моя сім'я», «Мій дім», «Моя квартира», влаштовуючи сімейні свята з батьками. Травмувати можуть згадки про свій будинок, кімнату, рідних тощо [5;6].

Інклюзивна культура у ЗЗСО проявляється і у вербалізації. Варто завжди пам'ятати, що ми насамперед говоримо про людину, а не про її риси. Тому коректні звертання і вживання термінів засвідчать про культуру закладу ще до того, як дитина зіткнеться і з її фізичним середовищем.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Осмислення головних положень інклюзивної політики та інклюзивної культури дали нам змогу усвідомити наступні важливі ідеї: зміст координації команди супроводу має повністю корелювати із завданнями управління навчальним закладом, тобто бути невід'ємною і необхідною частиною освітнього середовища ЗЗСО; функцію успішного координатора може виконувати особа, яка є безпосереднім учасником цієї команди, тобто не просто знає, а й систематично взаємодіє з дитиною з ООП, її родиною, іншими учасниками команди; в учасників команди має бути сформована інклюзивна компетентність, що передбачає володіння підходами, методами, засобами створення інклюзивного освітнього середовища на рівні закладу освіти, уміння визначати і застосовувати інклюзивні технології й налагоджувати цілеспрямований, послідовний і відповідальний командний супровід, координувати його у контексті життєдіяльності дитини з ООП. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розкритті практичного аспекту формування інклюзивної культури сучасного ЗЗСО.

Література:

1. Бондар Т. І. Формування інклюзивної компетентності в умовах інноваційної парадигми освіти. *Педагогічні науки*. 2014. № 7. С. 153-162. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_7_20
2. Інклюзивна школа: особливості організації та управління/ Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін. За заг. ред. Даніленко Л.І. К.: 2007. 128 с.
3. Кас'яненко О. М., Лалак Н. В., Фенчак Л. М. Інклюзивне дистанційне навчання в сучасному освітньому просторі: способи організації, шляхи, методи, ефективність. *Перспективи та інновації науки: науковий журнал*. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»/ гол. ред. Чернуха Н.М. Київ, 2022. 9 (14). С.149-157.

4. Колупаєва А. А. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. 2012. 197 с.

5. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf>

6. Концепція розвитку інклюзивної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>

7. Лавренова М. В., Лалак Н. В., Майборода І. Е., Фенчак Л. М. Ізотерапія як засіб розвитку пізнавальної активності молодших школярів в умовах інклюзивного освітнього середовища. *Освіта та розвиток обдарованої особистості: щоквартальний науково-методичний журнал* / гол. ред. Бондаренко В.В. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. 3(86), С.44-48.

8. Лалак Н. В. Навчання дітей з особливими освітніми потребами: досвід зарубіжних країн. *Science, research, development. Pedagogy: monografia pokonferencyjna* / red. W. Okulicz-Kozaryn. Berlin: Diamond trading tour, 2019. С.14-16.

9. Молнар Т., Лавренова М., Лалак Н., Фенчак Л. Учитель початкових класів як суб'єкт освітнього процесу в умовах міжкультурної взаємодії. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал* / гол. ред. М.Галів. Дрогобич, 2023. № 4(212). С. 28-33.

10. Фенчак Л. Організаційні аспекти створення безпечного та здоров'язбережувального освітнього простору Нової української школи. *Інноваційні практики освітньої діяльності для особистісного і професійного розвитку фахівців на початку XXI століття: колективна монографія* / за заг.ред. Н.М. Авшенюк, Г.В. Товканець. Ужгород: РІК-У, 2023. С.196-209.

References:

1. Bondar, T. I. (2014). Formuvannya inklyuzyvnoyi kompetentnosti v umovakh innovatsiynoyi paradyhmy osvity [Formation of inclusive competence in the conditions of the innovative paradigm of education]. *Pedagogical sciences*, Vol. 7, pp. 153-162. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_7_20 [in Ukrainian].

2. Kolupaeva A.A., Sofiy N.Z., Naida Yu.M. (2007). Inklyuzyvna shkola: osoblyvosti orhanizatsiyi ta upravlinnya [Inclusive school: peculiarities of organization and management]. К., 128 p.. [in Ukrainian].

3. Kas'yanenko, O. M., Lalak, N. V., Fenchak, L. M. (2022). Inklyuzyvne dystaniyne navchannya v suchasnomu osvitu'omu prostori: sposoby orhanizatsiyi, shlyakhy, metody, efektyvnist' [Inclusive distance learning in the modern educational space: methods of organization, ways, methods, effectiveness]. *Perspectives and innovations of science: scientific journal*. Kyiv, Vol. 9 (14), pp.149-157 [in Ukrainian].

4. Kolupaeva, A. A. (2012). Profesiynne spivrobotnytstvo v inklyuzyvnomu navchal'nomu zakladi [Professional cooperation in an inclusive educational institution]. *Educational and methodological manual*, 197 p. [in Ukrainian].

5. Kontseptsiya Novoyi ukrayins'koyi shkoly [Concept of the New Ukrainian School]. Available at: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf> [in Ukrainian].

6. Kontseptsiya rozvytku inklyuzyvnoyi osvity [Concept of development of inclusive education]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> [in Ukrainian].

7. Lavrenova, M.V., Lalak, N.V., Maiboroda, I.E., Fenchak, L.M. (2022). Izoterapiya yak zasib rozvytku piznaval'noyi aktyvnosti molodshykh shkolyariv v umovakh inklyuzyvnoho osvitu'oho seredovyscha [Isotherapy as a means of developing the cognitive activity of younger schoolchildren in the conditions of an inclusive educational environment]. *Education and development of a gifted personality: a quarterly scientific and methodical magazine*. Kyiv: Institute of the Gifted Child of the National Academy of Sciences of Ukraine, Vol. 3(86), pp. 44-48 [in Ukrainian].

8. Lalak, N.V. (2022). Navchannya ditey z osoblyvymy osvitnimy potrebamy: dosvid zarubizhnykh krayin [Education of children with special educational needs: experience of foreign countries]. Science, research, development. Pedagogy: monografia pokonferencyjna / red. W. Okulicz-Kozaryn. Berlin: Diamond trading tour, pp.14-16 [in Ukrainian].

9. Molnar T., Lavrenova M., Lalak N., Fenchak L. (2023). Uchytel' pochatkovykh klasiv yak sub'yekt osvitn'oho protsesu v umovakh mizhkul'turnoyi vzayemodiyi [The primary school teacher as a subject of the educational process in the conditions of intercultural interaction]. Youth and the market: a monthly scientific and pedagogical journal. Drohobych, Vol. 4(212), pp. 28-33 [in Ukrainian].

10. Fenchak, L. (2023). Orhanizatsiyni aspekty stvorennya bezpechnoho ta zdorov'yazbezhuval'noho osvitn'oho prostoru Novoyi ukrayins'koyi shkoly [Organizational aspects of creating a safe and health-preserving educational space of the New Ukrainian School]. Innovative practices of educational activity for the personal and professional development of specialists at the beginning of the 21st century: a collective monograph. Uzhgorod: RIK-U, pp.196-209 [in Ukrainian].

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>